

РОЗДІЛ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342(477)(082)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.38>

СЕМІОТИЧНА ПЕРСПЕКТИВА ДОКАЗОВОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Бліхар М.М.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

Бліхар М.М. Семіотична перспектива доказовості судових рішень: адміністративно-правова характеристика.

Стаття присвячена адміністративно-правовій характеристиці семіотичної перспективи доказовості судових рішень. Дана тема є актуальною для вітчизняної правової науки, оскільки правова реальність, яка виражається, зокрема, і через здійснення правосуддя, є складною системою, об'єднаною чисельними соціальними зв'язками, для дослідження яких необхідно використовувати не тільки власне правові методи, а й міждисциплінарні підходи. Одним з таких підходів і є семіотичний. Завдяки його застосуванню ми зможемо не лише поглибити певні теоретичні знання, необхідні для кращого розуміння феномена правосуддя як способу реалізації судової влади, а й визначити напрями, які потребують удосконалення. Власне, одним із таких напрямів є доказовість судових рішень. Сьогодні ми можемо спостерігати тенденції до зближення права, як системи, що регулює відносини в системах «людина – людина» та «людина – держава», та людини. Право стає більш людиноорієнтованим, гуманістичним. А суд, як інститут, покликаний вирішувати суперечки, що виникають у цих системах, має виносити виключно законодавчо обґрунтовані, доказові рішення. Саме завдяки осмисленню семіотичних перспектив доказовості судових рішень стає можливим з'ясування невіршених досі філософсько-правових проблем судочинства, зокрема знаковості як можливості пізнання правової реальності, а тоді вже й підвищення рівня правосвідомості. Вплив семіотики на доказовість судових рішень пропонується розглядати у чотирьох аспектах: 1) судові рішення загалом виступає знаком чи системою знаків; 2) знак або система знаків чітко вказує на певний аспект правової дійсності (доводить чи спростовує наявність правопорушення у діях однієї зі сторін судового процесу); 3) вплив на людину, який здійснює судові рішення як знак чи система знаків (правомірність її поведінки відносно до інтерпретації знаків у конкретній правовій системі); 4) зміст, який вкладає кожна зі сторін судового процесу в оголошене рішення (вплив судового рішення на правосвідомість).

Ключові слова: адміністративне право, знак, правосуддя, семіотика, судові рішення, судовий процес.

Blihar M.M. Semiotic perspective of evidence of court decisions: administrative and legal characteristics.

The article is devoted to the administrative-legal characteristics of the semiotic perspective of evidentiary judgments. This topic is relevant for domestic legal science, since legal reality, which is expressed, in particular, through the administration of justice, is a complex system united by numerous social ties, for the study of which it is necessary to use not only legal methods proper, but also interdisciplinary

approaches. One of these approaches is semiotic. Thanks to its application, we will be able not only to deepen certain theoretical knowledge necessary for a better understanding of the phenomenon of justice as a way of exercising judicial power, but also to identify areas that need improvement. As a matter of fact, one of these areas is the evidentiary nature of court decisions. Today, we can observe trends towards the convergence of law, as a system that regulates relations in the “man-man” and “man-state” systems, and man. Law is becoming more people-oriented, humanistic. And the court, as an institution called to resolve disputes arising in these systems, must make exclusively legally based, evidence-based decisions. It is thanks to the understanding of the semiotic perspectives of the evidence of court decisions that it becomes possible to clarify the still unresolved philosophical and legal problems of the judiciary, in particular, symbolism as an opportunity to know the legal reality, and then to raise the level of legal awareness. The influence of semiotics on the evidence of court decisions is proposed to be considered in four aspects: 1) a court decision generally acts as a sign or a system of signs; 2) a sign or a system of signs clearly indicates a certain aspect of legal reality (proves or disproves the existence of an offense in the actions of one of the parties to the legal process); 3) influence on a person who makes a court decision as a sign or a system of signs (lawfulness of his behavior relative to the interpretation of signs in a specific legal system); 4) the content that each of the parties to the court process puts into the announced decision (the impact of the court decision on legal awareness).

Key words: administrative law, sign, justice, semiotics, court decision, court process.

Постановка проблеми. Історично склалося, що судова система в Україні сприймається виключно як каральний орган, діяльність якого спрямована проти людини, а ухвалені рішення сприяють утвердженню позицій владної верхівки держави. Однак судова реформа покликана сформулювати суд як інститут, який діє в інтересах справедливості для утвердження верховенства права та ефективного функціонування громадянського суспільства. Саме тому рішення, ухвалені судами різних інстанцій, мають бути прийняті не лише з урахуванням процесуальних вимог, а й логічно доведені та обґрунтовані. «Суд має розглядатись як невід’ємний учасник доказової діяльності. Доказування може бути представлене як послідовне ухвалення суддею свідомо вольових рішень відповідно до вимог процесуального законодавства. Доказова діяльність суду ґрунтується на його позитивній юридичній відповідальності, має цілеспрямований характер і зумовлює наявність у суду правової позиції щодо конкретного процесуального питання. Доказова діяльність суду може бути умовно поділена на ту, яка має об’єктивний вимір, і ту, яка має суб’єктивний вимір. Перша охоплює зовнішнє вираження доказової процесуальної діяльності суду. Друга являє собою розумову діяльність судді. Зокрема, процесуальне рішення суду з питань, що виникають у процесі доказування, є суб’єктивним аспектом, а оформлення такого рішення (ухвала) – об’єктивним» [1, с. 229]. Такий умовний поділ доказової діяльності забезпечує насамперед можливість для судді реалізувати безпосереднє право на здійснення правосуддя (як свій професійний обов’язок), а для суду – дотримання процесуальних вимог, що дає змогу, хоча б певною мірою, забезпечити основні принципи здійснення правосуддя. У юридичній науці сьогодні існує чимало підходів до трактування доказовості судових рішень. Так, наприклад, прихильники однієї з них трактують процес винесення судового рішення як акт свавілля однієї людини, – судді, – яку наділено правом оцінювати докази та аргументи сторін, що беруть участь у судовому процесі. І саме на підставі власного суб’єктивного бачення (особистого досвіду, системи цінностей, пріоритетів) доказів, наданих сторонами, та їх оцінки виносити рішення. З огляду на це, **мета** пропонованої наукової розвідки полягає у дослідженні адміністративно-правової характеристики семіотичної перспективи доказовості судових рішень.

Аналіз дослідження проблеми. Досягнення обраної мети передбачає аналіз праць дослідників, тих хто тією чи іншою мірою вивчав проблематику семіотичної перспективи доказовості судових рішень. Посилання на їхні праці та розробки будуть подані у тексті наукової розвідки з обґрунтуванням основ, що стали теоретико-методологічним підґрунтям цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Найперший обов’язок суду – повне, об’єктивне дослідження тих доказів, які надали учасники конкретного судового провадження. Кожна справа у суді розглядається у межах тих вимог, які заявили сторони. Однак процесуальне законодавство, зокрема адміністративне, дозволяє суду виходити за межі заявлених сторонами вимог. Це робиться для того, щоб захистити права та законні інтереси учасників справи або третіх осіб, якщо вони про це просять. «Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у

сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. ... Суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог. Суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» [2].

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, доказами визнаються будь-які дані, за допомогою яких з'являється можливість встановити наявність / відсутність фактів, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Обов'язок оцінювання доказів покладається на суд. «1. Суд оцінює докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні.

2. Жодні докази не мають для суду наперед встановленої сили.

3. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

4. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), що міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів)» [2].

Для того, щоб процес оцінювання доказів відповідав визначеним вище критеріям та став підставою для прийняття правового рішення, суддя чи колегія суддів неодмінно мають послуговуватися інструментарієм сучасної логіки. Завдяки цьому його висновки, зроблені на основі аналізу наданих сторонами доказів, будуть чіткими, обґрунтованими, позбавленими можливості неоднозначного їх трактування. «Інструментарій сучасної логіки дає змогу сформулювати чітко визначені критерії доказовості, що ґрунтуються на загальних правилах логічного впливання (правилах, які дають змогу на підставі виявлення навіть логіко-структурної форми побудови міркування робити однозначні висновки щодо обґрунтованості його результатів у будь-якому з конкретних випадків здійснення доказових процедур).

Використання логічних засобів під час побудови доказування у ході судового процесу є одним з основних чинників його оптимізації – забезпечення досяжності цільових орієнтирів цього процесу більш простими, економічними і, водночас, дієвими та надійними шляхами.

Попри відзначену доцільність узгодження процедур судового доказування з логічними підставами побудови аргументації, сучасні наукові дослідження в цих двох площинах відзначаються «переважним паралелізмом», зумовленим суттєвим дистанціюванням доказового процесу у правозастосовній діяльності й операційною технікою доведення в точних науках» [3, с. 83-84].

Окрім використання логічного інструментарію, важливо також послуговуватися філософсько-правовими знаннями. Адже завдяки цьому необхідність доказовості судових рішень «можливо розглядати через семіотику, як специфічний науковий напрям, а власне – особливу концепцію, яка надає можливість з'ясувати базисні надбудови системи правового регулювання в соціальному праві, а філософський аспект семіотики як концепції – виявити зв'язки із міфами, сенсом об'єктів, їх знаково-атрибутивними властивостями впливу на усвідомлення суб'єктом права вимог закону, його дійсність та реальність; як і в цілому визначити сферу правової політики соціального права на предмет її придатності, зрозумілості та доступності норм соціального права» [4, с. 95]. Семіотика допомагає сторонам судового процесу усвідомити вимоги до їх поведінки, встановлені законом [5; 6, р. 69–104; 7, р. 579–599; 8]. Це відбувається завдяки тому, що певні абстрактні правові категорії, важкі для усвідомлення людьми без певного рівня знань, сприймаються простіше через знаки.

При ухваленні рішень суд оцінює докази, надані сторонами, і на основі цього виносить рішення. Ці рішення виступають певними знаками. Знак – це конкретний матеріальний носій інформації, який має зміст (наповнення) та виконує певну соціальну функцію. «Правовим знаком є матеріальний предмет, який чуттєво сприймається і виступає в якості представника (репрезентанта) іншого предмету, властивості або відношення та використовується для отримання, зберігання, переробки та передавання правової інформації, а правова знакова конструкція – це інтегральне поєднання правових знаків, яке має самостійне правове значення» [9, с. 5-6]. Особливістю знаковості є те, що правові знаки відрізняються в межах різних правових традицій, тобто виступають характерними особливостями національних правових систем та по-різному сприймаються в різних правових системах.

Для прикладу О.І. Гвоздік виділяє критерії, завдяки яким можна проводити оцінювання логічної доказовості. «Оцінювання логічної доказовості судово-процесуальної аргументації може бути здійснено за такими методологічними критеріями:

1) якщо на підставі наявної доказової бази з припущення істинності передбачуваного висновку суду неможливо отримати взаємовиключних логічних наслідків, а з припущення його хибності такі наслідки можливі, то доказова база є достатньою для обґрунтування такого висновку;

2) якщо припущення про істинність такого висновку передбачає суперечливі наслідки на підставі наявної доказової бази, а припущення про його хибність не зводиться до взаємовиключних наслідків, то цей висновок, навпаки, можна вважати хибним та обґрунтовано відхилити як спростований. Тобто, про достатність доказової бази для певних обґрунтованих рішень стосовно потенційного судового висновку можна вести мову, якщо одне і тільки одне із взаємовиключних припущень про цей висновок (його істинність або його хибність) призводить хід міркування до суперечності (зводиться до абсурду);

3) якщо не зводиться до абсурду ні припущення про істинність передбачуваного вердикту, ні припущення про його хибність, то це є логічним індикатором недостатності наявної доказової бази для вирішення питання про обґрунтованість прийняття чи відхилення на її підставі такого вердикту;

4) коли і гіпотетичне твердження, і гіпотетичне заперечення аналізованого проекту судового рішення передбачають отримання взаємовиключних дедуктивних висновків на підставі наявної доказової бази, то це засвідчує наявність у її контексті логічно несумісних даних, що дає змогу відхилити таку доказову базу як потенційну підставу процесуальної аргументації» [3, с. 87].

Використовуючи критерії, виділені О.І. Гвоздіком, можна відслідкувати чи логічно правильними є висновки судді у конкретній справі, чи ні. Адже якщо кожний з критеріїв є знаком, який належить до конкретного процесу або явища правової дійсності, то знак стає соціально значимим та починає виконувати соціальні функції. «Природна приналежність знаків та систем до процесів та явищ, ситуацій є, по суті, соціально значимими, адже стосується суспільних відносин, а також, охоплюється соціальним змістом правової системи, як свого роду знакової системи» [4, с. 95]. Звідси випливає, що знак виступає своєрідним елементом для привертання уваги всіх учасників судового процесу; за допомогою знаків можна вибудувати систему взаємодії з правовою реальністю (судові рішення є вербально вираженими знаками (що привертають увагу), які зобов'язують суб'єктів права до певної поведінки).

Застосування семіотичного підходу до доказовості судових рішень сприяє залученню до цього процесу таких важливих категорій, як гуманізм, законність та обґрунтованість. Ці категорії дозволяють ухвалювати судові рішення, які відповідатимуть загальнолюдським етичним цінностям, виступають засобами реалізації цілей судочинства та сприяють виконанню функцій судових рішень.

Висновки. Отже, вплив семіотики на доказовість судових рішень проявляється у чотирьох аспектах:

1) судові рішення загалом виступає знаком чи системою знаків. Оскільки знак – це матеріальний носій інформації, акумульований у певному словесному образі, специфічно властивий певній правовій культурі, то і судові рішення є знаком. Такий знак виникає спершу як мисленнева реакція на отриману та опрацьовану за допомогою логічних методів інформацію; далі виражається вербально у формі судового рішення (проголошеного усно та записаного); після цього змушує учасників судового процесу до певних дій, тобто певної діяльнісної інтерпретації вербального знаку. Власне тріада – думка, слово, дія, виступають тими засобами, завдяки яким реалізується соціальна функція правового знаку (з огляду на предмет та об'єкт нашого дослідження, судового рішення) та здійснюється вплив на всіх учасників судового процесу;

2) знак або система знаків чітко вказує на певний аспект правової дійсності (доводить чи спростовує наявність правопорушення у діях однієї зі сторін). Предметом судового розгляду виступають ті чи інші аспекти правової дійсності, а судові рішення має на меті, на основі аналізу наданих доказів, підтвердити чи спростувати факт вчинення правопорушення, відновити порушені права чи законні інтереси учасників судового процесу. Тобто пояснити чи зазнали неправильної інтерпретації знаки, що слугують виразниками процесів та явищ правової дійсності, чи їх інтерпретація відповідала нормам, прийнятим у певній правовій системі;

3) вплив на людину, який здійснює судові рішення як знак чи система знаків (правомірність її поведінки). Знак найперше слугує елементом привертання уваги до того чи іншого явища правової дійсності. Так само і з правомірною поведінкою. Якщо людина вважає, що її законні права та інтереси були порушені, то вона може звернутися у суд для їх відновлення. Лише суд може визначити право-

мірність чи неправомірність поведінки сторін у справі, що розглядається. Прийняте судове рішення, як знак, змушує сторони процесу звернути увагу на правомірність своїх дій, тобто вчиняти у встановлених законом межах;

4) зміст, який вкладає кожна зі сторін судового процесу в оголошене рішення (вплив на правосвідомість). Часто одні і ті ж знаки люди інтерпретують по-різному. Це залежить від багатьох факторів, основними з яких, напевно, є система цінностей, позитивний або негативний життєвий досвід, готовність до освоєння нового у зв'язку із розвитком суспільства та держави. Правосвідомість формується на основі усвідомленої необхідності людини вчиняти відповідно до встановлених законом норм та правил. Судове рішення є обов'язковим до виконання, тому накладає на учасників судового процесу певні обов'язки, тобто як знак здійснює вплив на людину, змушуючи її до певних дій. Як людина сприйме його і чи матиме воно певний вплив на її подальшу поведінку залежить виключно від самої людини, її світогляду та прийнятої усвідомленої системи цінностей.

Список використаних джерел:

1. Рябченко Ю.Ю. Роль суду в доказовій діяльності в сучасному змагальному цивільному судовому процесі. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 222–230. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.35>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#top>.
3. Гвоздзік О.І. Судово-процесуальне доказування в логічному вимірі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1 (17). С. 83–89. <https://doi.org/10.33270/01191702.83>.
4. Мельник Я.Я. Концепція семіотики у соціальному праві: проблеми доктринальної політики. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2020. № 1 (39). С. 91–97. <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2020-39-1-91-97>.
5. Tuzet G. Expert Signs and Legal Burdens. *International Journal for the Semiotics of Law*. 2022. <https://doi.org/10.1007/s11196-022-09932-3>.
6. McEvoy Kieran, Bryson Anna. Boycott, Resistance and the Law: Cause Lawyering in Conflict and Authoritarianism. *Modern Law Review*. 2022. Vol. 85. Iss. 1. P. 69–104. <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12671>.
7. Leone M. From Fingers to Faces: Visual Semiotics and Digital Forensics *International Journal for the Semiotics of Law*. 2021. Vol. 34. P. 579–599. <https://doi.org/10.1007/s11196-020-09766-x>.
8. Jackson Bernard S.A Journey into Legal Semiotics. *Actes Sémiotiques*. 2017. Vol. 120. <https://doi.org/10.25965/as.5669>.
9. Павлишин О.В. Семіотика права як методологічна парадигма новітнього філософсько-правового дискурсу: дисерт. на здоб. наук. ступ. докт. філософії та докт. наук 12.00.12 – філософія права. 2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/12957>.